

Phenomenology of the Lived Experiences of Elementary School Teachers in Ahvaz City Regarding Patience in the Teaching and Learning Process

Fatemeh Hasani Kouchaki¹*, Seyed Mansour Marashi² & Parvaneh Valavi³

1. Corresponding author: M.A. graduate, Department of Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz. Email: Aryayiii93@gmail.com
2. Professor, Department of Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email: marashi_s@scu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. Email: p.valavi@scu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Keywords: Patience in Teaching and Learning, Primary School Teachers, Lived Experience, Phenomenology.

ABSTRACT

The present study aims to phenomenologically analyze the lived experiences of primary school teachers in Ahvaz city regarding the concept of patience in the teaching and learning process. Employing a qualitative approach and a phenomenological methodology, the research involved 22 primary school teachers from Ahvaz during the 1401-1402 academic year. Participants were selected through purposive homogeneous sampling until data saturation was reached. Data were collected via semi-structured, in-depth interviews, and analyzed using Claise's seven-step phenomenological method. The analysis yielded six main themes and 22 sub-themes. The main themes included: the meaning and concept of patience; behavioral indicators of teacher patience; cognitive and emotional characteristics of a patient teacher; self-control in educational contexts; and patience in overcoming learning difficulties. The findings highlight that teachers' patience, particularly in ethical dimensions, plays a crucial role in ensuring the quality of the teaching and learning process and can contribute to the psychological and educational well-being of the classroom environment.

Article history:

Received: 12 April 2025

Received: 24 May 2025

Accepted: 28 May 2025

Published: 23 August 2025

Cite this article: Hasani Kochaki, F., Marashi, S. M., & Valavi, P. (2025). Phenomenology of the lived experiences of elementary school teachers in Ahvaz city regarding patience in the process of teaching and learning students. *Curriculum Studies in Teacher Education & Development*, 1(2), 44–62. <https://doi.org/10.22034/jcsted.2025.516322.1021>

This article is based on the M.A. thesis of Fatemeh Hasani Kouchaki at Shahid Chamran University of Ahvaz.

© The Author(s).

Publisher: Iranian Curriculum Studies Association.

Extended Abstract

Introduction

The field of education is among the most complex and challenging domains. Teachers bear a significant responsibility not only for transmitting theoretical knowledge but also for shaping students' beliefs, ethics, and practical commitments. Moral education, in particular, requires more than mere knowledge transfer; it fundamentally depends on transforming students internally through motivation and love. Simultaneously, due to insufficient knowledge and experience, as well as the playful and mischievous behaviors typical of childhood and adolescence, teachers may encounter numerous errors, and educational programs may not progress effectively. Furthermore, widespread doubts and problems—especially those propagated through social networks and virtual spaces—target the beliefs and ethics of the younger generation, heightening the difficulties faced by educators. In this context, teachers cannot rely solely on conventional methods of behavior control or coercion to ensure student learning. Instead, they must, with patience, maintain good relationships, penetrate students' hearts, and support their understanding of classroom material and overall development. Any misconduct or mismanagement by teachers can directly lead to student disillusionment, with long-lasting negative effects—particularly given the sensitive nature of childhood and adolescence. Patience emerges as a fundamental skill and prerequisite for effective educational interaction. This study aims to phenomenologically explore the lived experiences of elementary school teachers in Ahvaz regarding patience in the teaching and learning process.

Methodology

The present study was conducted using a qualitative method and a phenomenological approach. The potential participants of this study were elementary school teachers in Ahvaz during the 2022-2023 academic year. Using homogeneous purposive sampling, 22 teachers were interviewed until data saturation was reached. Data collection was conducted through semi-structured, in-depth interviews, appropriate for the exploratory nature of the study. To ensure validity, questions were validated using Guba and Lincoln's criteria. The Claise seven-step model phenomenological method was used to analyze the data.

Findings and Conclusions

Following interviews, the researchers organized the data through initial coding, which was then refined by examining relationships among shared codes, culminating in the formation of overarching concepts. From these, six main themes and 22 subthemes emerged, illustrating teachers' lived experiences of patience in education. Indicators of patience identified by teachers included behavioral stability, positive and appropriate interpersonal relationships, flexibility and tolerance toward students' opinions, and good humor and openness.

These characteristics of patient teachers were categorized into cognitive, emotional, and self-regulatory domains. The cognitive attributes encompassed educational knowledge, tactfulness, critical thinking, and avoidance of reprimand and blame. Emotional traits involved a genuine interest in teaching, humility, modesty, and fairness in interactions. Self-control features included patience, sincerity, self-esteem, and openness to constructive criticism.

Regarding the role of teacher patience in student education, teachers identified patience as a difficult but vital concept linked to promoting student learning, enhancing educational quality, boosting students' self-confidence, and improving academic performance. The findings suggest that capable, motivated, and patient teachers facilitate better learning outcomes, higher academic achievement, and greater student self-esteem. Teachers

emphasized that patience is particularly essential in managing individual differences among students. Observing ethical standards—such as patience and tolerance—by teachers is fundamental to ensuring healthy teaching and learning environments. Accordingly, adherence to ethical principles and enhancement of personal virtues contribute to more effective, high-quality education, thereby safeguarding students' rights to optimal learning experiences.

پدیدارشناسی تجارب زیسته‌ی معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش آموزان

فاطمه حسنی کوچکی^۱ *، سید منصور مرعشی^۲ و پروانه ولوی^۳

۱. نویسنده مسئول: دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز. رایانامه: Aryayiii93@gmail.com
۲. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: marashi_s@scu.ac.ir
۳. دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: p.valavi@scu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله اصیل پژوهشی</p> <p>کلید واژه‌ها: صبوری در آموزش و یادگیری، معلمان دوره ابتدایی، تجربه زیسته، پدیدارشناسی.</p>	<p>پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجربه‌های زیسته معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز از مفهوم صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان انجام شده است. این پژوهش با رویکرد کیفی و به روش پدیدارشناسی صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان، معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد همگن انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با ۲۲ نفر از معلمان گردآوری شد و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع ادامه یافت. برای تحلیل داده‌ها، از الگوی هفت‌مرحله‌ای کلایزی بهره گرفته شد. یافته‌ها منجر به استخراج ۶ مضمون اصلی و ۲۲ زیرمضمون شد. مضامین اصلی شامل معنا و مفهوم صبوری، نشانگرهای رفتاری صبوری معلم، ویژگی‌های شناختی و عاطفی معلم صبور، خوب‌بخت‌داری در موقعیت‌های آموزشی و صبر در برابر دشواری‌های یادگیری بود. نتایج نشان داد که صبوری معلمان، به‌ویژه در ابعاد اخلاقی، نقش مهمی در تضمین کیفیت فرایند یاددهی-یادگیری ایفا می‌کند و می‌تواند به سلامت روانی و تربیتی فضای کلاس کمک کند.</p>

تاریخچه مقاله:

- تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳
- تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۳
- تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷
- تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

استناد به این مقاله: حسنی کوچکی، فاطمه؛ مرعشی، سید منصور و ولوی، پروانه. (۱۴۰۴). پدیدارشناسی تجارب زیسته‌ی معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، *مطالعات برنامه درسی در تربیت و بالندگی معلم*، ۱ (۲)، ۴۴-۶۲.

<https://doi.org/10.22034/jcsted.2025.516322.1021>

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد فاطمه حسنی کوچکی از دانشگاه شهید چمران اهواز است.
© نویسنده‌گان.

ناشر: انجمن مطالعات برنامه درسی ایران.

مقدمه

مدارس از جمله مهم‌ترین نهادهای آموزشی به‌شمار می‌آیند که نقش بسزایی در شکل‌دهی به آینده جامعه و کشور دارند. با توجه به اینکه محور اصلی تمامی فعالیت‌های مدارس، انسان است، مهم‌ترین مسئله مرتبط با آن نیز تربیت و آموزش اوست (Ghorbankhani & Salehi, 2016). در همین راستا، تعلیم و تربیت را می‌توان از بنیادی‌ترین فعالیت‌های انسانی در تمامی جوامع دانست. امروزه در جوامع دانایی‌محور، یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های نظام‌های آموزش و پرورش، فراهم‌ساختن بستری مناسب برای رشد و شکوفایی سرمایه‌های فکری است. در این راستا، کشورهای در حال توسعه تنها زمانی می‌توانند بدون از دست دادن ویژگی‌های فرهنگی و ملی خود به نوسازی دست یابند که علم را در بستر فرهنگ‌های سنتی و اندیشه جهانی را در چارچوب فرهنگ ملی خویش ادغام کنند (Valizadeh & Eslami, 2023).

در گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی ایران، فرایند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌ها شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی، زیستی و بدنی، زیباشناختی و هنری، اقتصادی و حرفه‌ای و علمی و فناورانه، منطبق بر نظام و معیار اسلامی است. به گونه‌ای که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی به عنوان محور بنیادین مورد تأکید قرار گرفته شده است (Secretariat of the Supreme Council of Education, 2011). برای تحقق چنین اهدافی وجود مجریانی معتقد و کارآمد ضروری است تا بتوانند با راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان، آنها را به سوی اهداف هدایت کرد. بنابراین، می‌توان گفت نقش و رسالت معلم فراتر از صرفاً تدریس است؛ در واقع، وظیفه اصلی او «انسان‌سازی» است. انسان‌سازی دارای دو بُعد اساسی است: نخست، انتقال دانش در حوزه‌های مختلف به دانش‌آموزان، و دوم، پرورش شخصیت آنان. شخصیت‌سازی، دانش‌آموز را توانمند می‌سازد تا به شهروندی راست‌گو، صادق، قابل اعتماد، با فرهنگ و متعهد تبدیل شود؛ فردی که ارزش همزیستی مسالمت‌آمیز را درک می‌کند و در زندگی شخصی و حرفه‌ای خود از مهربانی، دلسوزی و ملاحظه‌گری برخوردار است (Haji Babaei et al., 2023).

بخش قابل توجهی از ناهنجاری‌ها، بی‌اعتمادی، بی‌اعتقادی، حرص، خشونت و خودمحوری که امروزه در جامعه و جهان مشاهده می‌شود، ناشی از خلأها و کاستی‌های موجود در فرایند انسان‌سازی در نظام‌های آموزشی است. بدون صبر و حوصله، هیچ معلمی نمی‌تواند این ویژگی‌ها را در دانش‌آموزان خود ایجاد کند (Khormaei et al., 2023). (Rosati & et al. (2020) و (Schnitker (2012) صبر را به معنای چشم‌پوشی از منافع زمان حال به منظور به دست آوردن پاداش‌های ارزشمندتر و بزرگ‌تر در آینده تعریف می‌کنند. (Dai & Fishbach (2013) معتقدند که انتظار مستتر در صبر، موجب افزایش ارزشمندی آن چیزی می‌شود که فرد در انتظار آن است. دوره ابتدایی از چنان اهمیتی در رشد و شکوفایی استعدادها و دانش‌آموزان برخوردار است که در نظام جدید آموزشی، از آن با عنوان دوره «اساس» یاد شده است. با توجه به نقش کلیدی معلمان و مدیران این دوره در تربیت و آموزش دانش‌آموزان - نقشی که بستر لازم را برای شکل‌گیری مؤثر دوره‌های تحصیلی بعدی فراهم می‌کند - ضروری است کارکردهای اساسی این دوره، به‌ویژه از منظر فعالیت‌های آموزشی و پرورشی، به‌درستی شناسایی شود تا جایگاه حرفه‌ای و تربیتی معلمان و مدیران این پایه تحصیلی به‌طور شایسته مورد بررسی قرار گیرد.

معلم تأثیر بسزایی بر رشد کودک در سنین دوره ابتدایی دارد و والدین نیز به دلیل اینکه فرزندشان ساعاتی طولانی را در کنار معلم می‌گذرانند، در انتخاب معلم حساسیت نشان می‌دهند (Karnovsky et al., 2021). معلم باید اطلاعات جامعی در مورد دوره سنی و روانشناسی رشد دانش‌آموزان داشته باشد تا بتواند خواسته‌ها و نیازهای آنان را به خوبی پاسخ دهد. صبور، باحوصله و مهربان باشد و به روش‌های ارتباط با کودک مسلط باشد. ارتباط مثبت و عاطفی کودکان دبستانی و معلم ضروری است (Ayenalem et al., 2022).

تا کنون پژوهش‌های متعددی در زمینه صبر و یادگیری انجام شده است. برای نمونه، (Zare & Farmani (2017) پژوهشی با عنوان «نقش مؤلفه‌های صبر در پیش‌بینی رویکردهای یادگیری با واسطه‌گری انعطاف‌پذیری شناختی» انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های صبر دارای اثر مستقیم و غیرمستقیم بر راهبردهای یادگیری هستند. مؤلفه‌های شکیبایی و

استقامت، با واسطه‌گری ادراک کنترل‌پذیری، خرده‌مقیاس ناسازمانی در مطالعه را به صورت منفی و معنادار پیش‌بینی کردند. همچنین، مؤلفه‌های متعالی شدن و رضایت، از طریق نقش واسطه‌ای ادراک گزینه‌های مختلف، ناسازمانی در مطالعه را به صورت منفی و معنادار و رویکرد پافشاری را به صورت مثبت و معنادار پیش‌بینی کردند. بر این اساس، به متخصصان حوزه یادگیری و روان‌شناسان پیشنهاد می‌شود برای ارتقای به کارگیری رویکردهای یادگیری مؤثر در دانشجویان، از راهبردهای آموزشی مبتنی بر تقویت صبر بهره بگیرند.

Sokol & et al. (2021) پژوهشی با عنوان «مدارا در فرهنگ ارتباطی مدیر آموزشی مدرن» انجام دادند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که ناهمگونی‌های فرهنگی، نژادی، اجتماعی، مذهبی و قومیتی در میان گروه‌های آموزشی، از چالش‌های اصلی آموزش مدرن در بستر جهانی شدن و یکپارچگی است. این تفاوت‌ها اغلب منجر به سوءتفاهم، بروز پرخاشگری در تعاملات، و تضاد در جهان‌بینی‌ها، ترجیحات یا سنت‌ها می‌شود. مدارا، در چنین زمینه‌ای، به‌عنوان مؤلفه‌ای کلیدی در فرهنگ ارتباطی مدیران آموزشی عمل می‌کند و در سطوح مختلف ساختارهای مدیریتی، هم به صورت عمودی و هم افقی، از طریق سیستم آموزشی و تیم‌های آموزشی، به تمامی سطوح مصرف‌کنندگان خدمات آموزشی گسترش می‌یابد. هدف این مقاله، تبیین نقش مدارا در فرهنگ ارتباطی مدیر آموزشی مدرن است. در راستای این هدف، روابط متقابل میان مؤلفه‌ها تحلیل شده و امکان تحقق مدارا در ابعاد گوناگون فرهنگ ارتباطی شناسایی گردیده است. در نهایت، یک مدل ساختاری و معنایی از مدارا در فرهنگ ارتباطی مدیران آموزش و پرورش تدوین شده است.

از یک سو، دوران ابتدایی مرحله‌ای حیاتی در شکل‌گیری آینده‌ی دانش‌آموزان به‌شمار می‌رود و از سوی دیگر، فلسفه‌ی حرفه‌ی معلمی بر پایه‌ی بردباری و صبوری استوار است. معلمی که به فضایل اخلاقی پایبند باشد، الگویی شاخص برای تقویت اخلاق‌مداری در دانش‌آموزان خواهد بود. در واقع، معلمان با تربیت صحیح دانش‌آموزان در این دوره‌ی بنیادین، مسیر رشد و حضور مسئولانه آنان در جامعه را هموار می‌سازند (Alan & Ertac, 2018).

تعلیم و تربیت یکی از دشوارترین و پرچالش‌ترین فعالیت‌های بشری به‌شمار می‌آید. از یک سو، معلم مسئولیت سنگینی در شکل‌گیری اعتقادات، اخلاقیات و التزام عملی متریبان بر عهده دارد و وظیفه او فراتر از انتقال صرف مجموعه‌ای از مباحث نظری و موفقیت شاگردان در آزمون‌های معمولی است؛ زیرا تربیت اخلاقی بیش از هر چیز نیازمند تحول درونی، انگیزش و عشق واقعی در متریبی است. از سوی دیگر، متریبان به دلیل نداشتن دانش و تجربه کافی و همچنین بازیگوشی‌ها و شیطنت‌های طبیعی دوران کودکی و نوجوانی ممکن است دچار اشتباهات فراوان شوند و برنامه‌های تربیتی آن‌طور که باید پیش نرود. علاوه بر این، شبهات و مشکلات گسترده‌ای که به ویژه از سوی برخی شبکه‌های ارتباط جمعی و فضاهای مجازی ایجاد شده و اعتقادات و اخلاقیات نسل جدید را هدف گرفته است، بر دشواری‌های کار معلمان می‌افزاید (Schnitker, 2012). در این میان، معلم نمی‌تواند و نباید از بسیاری از شیوه‌های معمول و رایج کنترل و اصلاح رفتار یا وادار کردن دانش‌آموزان به یادگیری صرفاً به‌عنوان ابزار استفاده کند. او باید با نیت انجام وظیفه و با سعه صدر، در برابر تمامی مشکلات عمومی و اختصاصی، ارتباط مثبت خود را با دانش‌آموزان حفظ کند، در قلب آنان نفوذ یابد. آنان را به یادگیری مطالب درسی و به‌طور کلی، به فرایند تعلیم و تربیت یاری رساند. هرگونه سوءرفتار یا عدم مدیریت مناسب معلم می‌تواند به‌طور مستقیم منجر به دل‌زدگی دانش‌آموز شود و با توجه به ویژگی‌های حساس دوران کودکی و نوجوانی، پیامدهای منفی آن برای مدت‌های طولانی بر روح و روان دانش‌آموز باقی بماند. از این رو، صبر را می‌توان به عنوان مهارت پایه و شرط اولیه برای تعامل مؤثر و تأثیرگذاری تربیتی در نظر گرفت (Park, 2019).

به نظر می‌رسد واکاوی تجربه زیسته صبوری معلمان در ارتباط با فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، موجب شناسایی عوامل بالقوه مثبت و مؤثر می‌شود. بهره‌گیری از این نتایج می‌تواند به پیشگیری از بسیاری ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان کمک کند و زمینه را برای هدایت انرژی معلمان و دانش‌آموزان در مسیر رشد و بالندگی فراهم آورد. اگر تجربه‌های معلمان کشف و به شیوه‌ای کاربردی در محیط مدرسه به کار گرفته شود، منابع غنی و ارزشمندی برای دانش‌آموزان و حتی والدین آنان فراهم می‌آید که کسب مهارت‌های رشدی و تحولی را تسهیل می‌کند.

این پژوهش از نظر «نظری» اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا تلاش می‌کند افق‌های نظری مرتبط با صبوری را گسترش دهد و بسترهای گسترده‌تری برای نقد و بررسی آن فراهم آورد. پژوهش حاضر از نظر «کاربردی» نیز اهمیت قابل توجهی دارد؛ یافته‌های آن برای متخصصان، سیاست‌گذاران حوزه آموزش ابتدایی، مدیران آموزش و پرورش و مدارس، معلمان، والدین و یادگیرندگان مفید خواهد بود. با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی با این هدف انجام نشده یا در دسترس نیست و این مطالعه برای نخستین بار در ایران صورت می‌گیرد، می‌توان آن را پژوهشی نوآورانه در زمینه ایجاد دانش جدید درباره صبوری معلمان در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان به شمار آورد. از نظر «روشی» نیز این پژوهش حائز اهمیت است، زیرا در تلاش است کارایی روش کیفی پدیدارشناسی را در تحلیل تجربه زیسته صبوری معلمان و نقش آن در آموزش دانش‌آموزان دوره ابتدایی ارزیابی کند. به دلیل تفاوت‌های مراحل رشد، مشکلات و نیازهای ویژه دانش‌آموزان دوره ابتدایی نسبت به مقاطع بالاتر و با توجه به اینکه رفتار معلمان در این دوره به عنوان الگوی رفتاری توسط دانش‌آموزان بیشتر پذیرفته می‌شود، توجه معلمان به این تفاوت‌ها ضرورت دارد. در این پژوهش، محقق به دنبال پاسخ به این سؤال است که تجارب زیسته معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان چیست؟

روش پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی و با روش پدیدارشناسی انجام شد. مشارکت‌کنندگان بالقوه این پژوهش، معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بودند. معیار انتخاب افراد، دارا بودن ویژگی صبر و صبوری در رفتار و تعامل با دانش‌آموزان بود. پژوهشگر با استفاده از روش نمونه‌گیری موارد همگن، به دنبال بررسی گروه خاصی با ویژگی‌های مشابه بود و در نهایت با ۲۲ نفر از معلمان مدارس ابتدایی مصاحبه انجام شد که این مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع ادامه یافت.

به دلیل ماهیت اکتشافی پژوهش، برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه عمیق نیمه‌ساختارمند استفاده گردید. برای افزایش اعتبار داده‌ها، از معیارهای Guba & Lincoln بهره گرفته شد. همچنین، حسابرسی تحقیق به‌عنوان روشی برای بررسی دقیق داده‌ها توسط یک ناظر مستقل به منظور افزایش ثبات پژوهش به کار رفت. به‌زعم Guba & Lincoln (1994)، ثبات یا قابلیت اطمینان به معنای پایداری داده‌ها در شرایط و زمان‌های مشابه و کنترل تغییرات احتمالی تصمیمات پژوهشگر در طول فرایند تحقیق است. برای تحقق این هدف، از طولانی شدن بی‌مورد زمان جمع‌آوری داده‌ها خودداری و تمام مشارکت‌کنندگان در خصوص یک موضوع مشخص مورد پرسش قرار گرفتند.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش پدیدارشناسی الگویی هفت‌مرحله‌ای کلایزی به کار گرفته شد. تحلیل داده‌ها از طریق تقلیل گزاره‌های معنادار به تم‌های اصلی و سپس نگارش توصیفات متنی و ساختاری انجام شد.

یافته‌های پژوهش

پس از انجام مصاحبه با مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، داده‌ها توسط پژوهشگر جمع‌آوری شد. متن مصاحبه‌ها در مرحله کدگذاری اولیه به کدهای مختلف دسته‌بندی گردید. سپس با بررسی روابط میان این کدها که در برخی موارد اشتراک داشتند، آن‌ها در قالب مفاهیم منسجم قرار گرفتند. در ادامه، پژوهشگر برای واکاوی تجربه زیسته صبوری معلمان در فرایند آموزش، از درون این مفاهیم، ۶ مضمون اصلی و ۲۲ زیرمضمون فرعی استخراج کرد. این مضامین به دست آمده، ساختار و چارچوب اصلی تجربه زیسته معلمان از منظر صبوری در آموزش را نمایان می‌سازند. در مصاحبه‌ها به منظور فهم بهتر تجربه زیسته صبوری معلمان، پرسش‌هایی مطرح شد، مثل از نظر شما نشانگرهای یک معلم صبور چیست؟ صبوری معلم چه تأثیری بر نحوه آموزش دارد؟ و تجربه شخصی شما از صبوری در کلاس چگونه است؟ پاسخ‌های معلمان به این پرسش‌ها دسته‌بندی و سازماندهی شدند و سپس مضامین اصلی و فرعی مرتبط با موضوع پژوهش استخراج گردید که در ادامه به تشریح آن‌ها پرداخته شده است: توصیف روند شکل‌گیری مضامین اصلی و فرعی در جداول شماره ۱ تا ۶ ارائه شده است.

مضمون اول: معنا و مفهوم صبر

۱. ثبات و آرامش نفس

از نظر مصاحبه شونده‌گان، ثبات و آرامش نفس یکی از مفاهیم صبر و بردباری است. مصاحبه شونده شماره ۷ بیان کرد: "صبر را در داشتن آرامش خاطر و اون حسی که در گرفتاری‌ها و سختی‌ها بهت انگیزه می‌ده باید معنی کرد. مثلاً بعضی وقت‌ها آدم به خاطر مشکلات و گرفتاری‌ها می‌بره ولی اگه صبر و بردباری باشه می‌توانی بهش غلبه بکنی." به عبارتی صبر یعنی مضطرب نگشتن و مقاومت کردن در بلایا و مصایب، به گونه‌ای که سینه انسان تنگ نشود و خاطرش پریشان نگردد.

۲. استقامت و تحمل سختی‌ها

با توجه به نظرات مصاحبه شونده‌گان زیرمضمون استقامت و تحمل سختی‌ها، از دیگر معنا و مفهوم صبر می‌باشد. مصاحبه شونده شماره ۱۹ در این باره بیان کرد: "صبوری خودش یک نوع تمرین در برابر مشکلات و سختی‌هایی است که در طول زندگی اتفاق می‌افتد. به نظرم صبوری این معنی رو می‌ده که در برابر اون فشار نفسانی خودت محکم بایستی و کم نیاری وقتی در برابر خودت تونستی تحمل کنی و نشکنی، بردی."

به بیان دیگر، صبر به معنای پایداری درونی، خودداری از اضطراب و حفظ آرامش فرد هنگام مواجهه با رویدادهای دشوار است. در واقع، صبر نشان‌دهنده قدرت اراده‌ای برخاسته از ایمان و تسلط آن بر هیجان‌ها و واکنش‌های نفسانی است؛ واکنش‌هایی که منشأ آن‌ها غالباً آرزوها و تأثیرات بیرونی بر نفس انسان هستند.

۳. خویشتن‌داری در رفتار

از دیدگاه مصاحبه شونده‌گان، یکی دیگر از معانی و مفاهیم صبر، «خویشتن‌داری در رفتار» است. همان‌گونه که مصاحبه شونده شماره ۱۰ اظهار داشت: "از نظر من واژه صبر به این معنی هست که فرد بتواند خود را در شرایط و موقعیت متفاوت که پیش رویش هست کنترل بکند و هیجانات لحظه‌ای نداشته باشد به طوری که از نظر دیگران بد جلوه کند." می‌توان اذعان داشت که در طول گذران زندگی به موجب اتخاذ رویه خویشتندارانه، حسن معاشرت محقق خواهد شد.

جدول ۱

مضمون اول: معنا و مفهوم صبر

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانگر	کدهای مصاحبه
	ثبات و آرامش نفس	پایداری / گشادگی خاطر	P3, P4, P7, P9, P16, P19, P20
معنا و مفهوم صبر	استقامت و تحمل سختی‌ها	مقاومت در سختی‌ها و بلایا و مصایب / حبس و در تنگنا و محدودیت قرار دادن / بازداشتن نفس از اظهار بی‌تابی و بی‌قراری / مضطرب نشدن	P3, P4, P10, P12, P17, P19, P22
	خویشتن‌داری در رفتار	تعدیل رفتار / به تاخیر انداختن ارضای خواسته‌های خود / توانایی کنترل وسوسه‌ها / خودکنترلی	P4, P5, P8, P10, P13, P14, P18

مضمون دوم: نشانگرهای صبوری معلم

۱. داشتن ثبات رفتاری در اعمال

یکی از نشانگرهای صبوری معلم از نظر مصاحبه‌شوندگان، داشتن ثبات رفتاری در اعمال و افکارش است. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ بیان کرد: "به نظرم انسان در همه حالات چه در کلاس درس و چه در زندگی بیرون از مدرسه باید دارای رفتار یکنواخت باشد. اگر آدم صبور باشد می‌تواند در هر حالی این نوع ویژگی رفتاری رو می‌تواند داشته باشد که مثلاً با همه یک جور برخورد کنی."

یک معلم، به عنوان الگویی رفتاری برای دانش‌آموزان، باید از ثبات رفتاری برخوردار باشد و در تصمیم‌گیری‌ها تحت تأثیر عواطف و احساسات زودگذر قرار نگیرد تا اعتماد دانش‌آموزان را جلب کند. او باید به گونه‌ای رفتار کند که دانش‌آموزان بدون ترس یا نگرانی بتوانند مسائل و مشکلات خود را با وی در میان بگذارند.

۲. برخورداری از روابط انسانی خوب و متناسب

از نظر معلمان مشارکت‌کننده در پژوهش، برخورداری از روابط انسانی خوب و متناسب می‌تواند از ویژگی و نشانگرهای یک معلم صبور باشد. مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ در این رابطه بیان داشت: "به نظرم به معلمی در رابطه با آموزش و تدریس صبور می‌گویند که رابطه صمیمی با دانش‌آموزانش داشته باشد و با عطف و مهربانی با آن‌ها برخورد بکند. همانطور که پیامبر (ص) با بچه‌ها با مهربانی رفتار می‌کرد ما هم باید ایشان را الگوی خودمان قرار دهیم و با دانش‌آموزان به مانند بچه‌های خودمان رفتار بکنیم."

دوست داشتن در عرصه‌ی مدیریت آموزشی و آموزش، مفهومی عمیق و بنیادی دارد. فردی که نتواند کودکان یا نوجوانان را دوست بدارد، قادر نخواهد بود در دل و ذهن آنان نفوذ کند و آنچه را که می‌خواهد به‌درستی به ایشان منتقل نماید. برقراری روابط انسانی مطلوب میان افراد، از جمله مهم‌ترین عواملی است که آن‌ها را در دستیابی به اهداف و مقاصد خود یاری می‌دهد. در واقع، همه‌ی انسان‌ها برای رسیدن به اهداف فردی و اجتماعی‌شان نیازمند توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دیگران هستند. هر فرد، در محیط‌های گوناگونی مانند خانواده، مدرسه، محل کار، موقعیت‌های تفریحی و مذهبی نیازمند تعامل با سایرین است. در میان همه‌ی عوامل شادی‌بخش و موفقیت‌آفرین در زندگی، می‌توان گفت که برقراری روابط انسانی سالم و مؤثر، نقشی اساسی و تعیین‌کننده در احساس خوشبختی و کامیابی افراد ایفا می‌کند.

۳. انعطاف‌پذیری و تحمل نظر دانش‌آموز

از نظر معلمان صبور، انعطاف‌پذیری و نقدپذیر بودن و به نوعی تحمل نظر دانش‌آموزان از نشانگرهای صبوری است. همانطور که مصاحبه‌شونده شماره ۳ اظهار داشت: "من همیشه سعی کردم تو این چند سالی که تو مدرسه کار می‌کنی، حرفای دانش‌آموزا رو گوش بدم و بهشون بازخورد بدم. تو این دوره، بچه‌ها خیلی رک و بی‌پرده حرف می‌زنن، که اینم از ویژگی‌های همین نسله. ما نباید جلوشون جبهه بگیریم یا با تندی برخورد کنیم، بلکه باید با آرامش و روی خوش جوابشون رو بدیم تا اگه نقد یا مشکلی دارن، بتونیم کمکشون کنیم و اون مسئله رو برطرف کنیم."

۴. حسن خلق و گشاده‌رویی

این شیوه، یکی از نمودهای خوش‌رویی و خوش‌خلقی است که از نظر بسیاری از مشارکت‌کنندگان در پژوهش، به عنوان یکی از عوامل مهم صبوری معلمان شناخته شده است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ در این باره اظهار داشت: "شاگردا به خاطر اون نفوذ روحی و معنوی‌ای که معلم داره، خیلی ازش تأثیر می‌گیرن. معلم می‌تونه با نوع رفتاری که با دانش‌آموز داره، کلی روی اون تأثیر بذاره."

جدول ۲

مضمون دوم: نشانگرهای صبوری معلم

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانگر	کدهای مصاحبه‌شوندگان
داشتن ثبات رفتاری در اعمال	رفتار یکنواخت/ یکنواخت بودن در طول تدریس	P1,P4,P5,P8,P12,P14,P18	
برخورداری از روابط انسانی خوب و متناسب	گفتار مؤدبانه/ با عطف و برخورد کردن/ توجه کردن و شنیدن نظرات همه/ خوب گوش دادن و پذیرش افراد	P6,P8,P11,P16,P17,P20,P21	
نشانگرهای صبوری معلم	انعطاف‌پذیری و تحمل نظر دانش‌آموز	نقدپذیر بودن/ متفاوت بودن در نوع آموزش/ آستانه تحمل بالا در کلاس	P1,P3,P9,P13,P18,P21,P22
حسن خلق و خوش‌رویی	رویارویی چهره همراه با تبسم/ حلم و بردباری/ احترام	P2, P4, P5, P7, P8, P10, P12, P13, P15, P16, P17, P19, P20, P22	

مضمون سوم: ویژگی‌های شناختی معلم صبور

از دیدگاه معلمان، تجربه زیسته‌ی آنان درباره‌ی صبوری، دارای ویژگی‌هایی است که می‌توان این ویژگی‌ها را در سه حیطه‌ی شناختی، عاطفی و شخصیتی طبقه‌بندی کرد. در این پژوهش، این ویژگی‌ها با توجه به تعلق هر یک به یکی از این حیطه‌ها دسته‌بندی شده و در جداول زیر ارائه شده‌اند.

۱. دانش تعلیم و تربیتی

از نظر معلمان صبور، زیرمضمون «دانش تعلیم و تربیتی» به عنوان یکی از ویژگی‌های شناختی صبوری در هنگام آموزش به دانش‌آموزان مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. مصاحبه‌شونده شماره ۵ تأکید دارد که یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های شناختی یک معلم صبور، برخورداری از دانش‌پداگوژی است. به اعتقاد وی، دانش‌پداگوژی شامل آگاهی نسبت به فرایند یاددهی-یادگیری، رشد حرفه‌ای معلمان و توسعه‌ی توانمندی‌های آموزشی آنان است. او معتقد است که یک معلم صبور باید دانش قابل‌توجهی درباره‌ی اهداف نهایی آموزش، ارزش‌های موردنظر در نظام تعلیم و تربیت، و حتی فلسفه‌ی وجودی و پیشینه‌ی تاریخی آن داشته باشد تا بتواند با شناختی عمیق و آگاهانه، در مسیر تدریس گام بردارد. به باور او، فراگیری مهارت‌های مدیریت کلاس درس، گام نخست و زیرساخت اصلی برای انتقال مؤثر سایر دانش‌ها به دانش‌آموزان است.

۲. داشتن درایت

داشتن درایت یکی از زیرمضامین مهمی است که مصاحبه‌شوندگان در ارتباط با ویژگی‌های شناختی معلمان صبور بر آن تأکید داشته‌اند. آنان معتقدند درایت، به‌ویژه در موقعیت‌های دشوار آموزشی، نقش کلیدی در تصمیم‌گیری‌های معلمان ایفا می‌کند و به آن‌ها کمک می‌کند تا بهترین واکنش را در برابر رفتارهای گوناگون دانش‌آموزان نشان دهند.

در همین راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۴ اظهار داشت: "از نظر من صبور بودن معلم یعنی اینکه با هوش و درک خوبی که داره، بتونه موقع آموزش بهترین روش رو انتخاب کنه و تو شرایط مختلف هم تصمیم‌های درست بگیره."

مشکلات بین معلم و دانش‌آموزان می‌تواند ناشی از بدخلقی دانش‌آموز یا سخت‌گیری و بدخلقی معلم باشد. برخی معلمان با اعمال سخت‌گیری‌های بیش از حد و تنبیه‌های نامناسب، باعث کاهش انگیزه دانش‌آموزان برای حضور در مدرسه و مطالعه می‌شوند. معلمان با درایت، صبوری و مهربانی می‌توانند برخوردی منصفانه و متوازن نسبت به دانش‌آموزان بدخلق داشته باشند.

۳. تفکر انتقادی

از نظر مصاحبه‌شوندگان زیرمضمون تفکر انتقادی از ویژگی‌های شناختی معلمان صبور است.

مصاحبه‌شونده شماره ۲۲ بیان کرد: "من در زمان تدریس سعی می‌کنم قضاوت بدون معیار نداشته باشم و همیشه تحلیل و ارزیابی دانش‌آموزان را بر اساس معیاری مشخص انجام می‌دهم."

معلمان باید برنامه درسی را به صورت انعطاف‌پذیر و متغیر در نظر بگیرند و بر این نکته پافشاری نکنند که فراگیران محتوا را تنها به یک شیوه خاص درک کنند. صرف‌نظر از روش تدریس، دانش‌آموزان به بازخوردی واضح و روشن از سوی معلمان نیاز دارند تا ساختار تفکر انتقادی در آنان شکل گیرد. معلمی که گرایش به تفکر انتقادی دارد و در فرایند تدریس و ارتباط با دانش‌آموزان خلاقیت بیشتری به کار می‌برد، در انتخاب سبک و شیوه آموزشی خود بیشتر از روش‌های فعالانه بهره می‌گیرد.

۴. پرهیز از توبیخ و سرزنش

یکی دیگر از بخش‌های ویژگی شناختی معلمان صبور پرهیز از توبیخ و سرزنش است. مصاحبه‌شونده شماره ۱ در این باره گفت که: "من هیچگاه سعی نکردم دانش‌آموزی را به خاطر ضعف در درس‌هایش توبیخ کنم زیرا این کار اشتباه است و به شخصیت کودک لطمه می‌زند و این مدل تنبیه دانش‌آموز را بین سایر همکلاسی‌هایش تحقیر می‌کند."

پرهیز از آثار منفی و ضد تربیتی که از ناحیه بی‌احترامی به دانش‌آموز یا تحقیر شخصیت او متوجه کودک می‌شود نیز از جمله آثار تربیتی احترام به کودک است. تحقیر شخصیت کودک آثار ضد تربیتی فراوانی را در پی خواهد داشت.

جدول ۳

مضمون سوم: ویژگی‌های شناختی معلم صبور

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانه‌گر	کدهای مصاحبه‌شوندگان
مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانه‌گر	کدهای مصاحبه‌شوندگان
دانش‌تربیتی	دانش‌تربیتی و تربیتی	برخورداری از دانش‌تربیتی و تربیتی / مهارت در آموزش و تدریس	P2, P4, P5, P17, P18, P20, P21
ویژگی شناختی معلم صبور	داشتن درایت	انتخاب بهترین راه برای حل یک مسأله / آینده‌نگری	P1, P4, P6, P16, P11, P13, P16, P19, P21
تفکر انتقادی	تفکر انتقادی	پرهیز از ذخیره‌سازی دانش / تحلیل / ارزشیابی	P3, P5, P10, P12, P16, P18, P20, P22
پرهیز از توبیخ و سرزنش	پرهیز از توبیخ و سرزنش	حذف تنبیه / دوری از هرگونه سرزنش	P1, P2, P15, P18, P19, P21

مضمون چهارم: ویژگی عاطفی معلم صبور

۱. علاقه و عشق معلمی

از نظر مصاحبه‌شوندگان، علاقه و عشق به معلمی از ویژگی‌های مهم عاطفی معلم صبور محسوب می‌شود. در این زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۲ بیان کرد: "من هیچ وقت معلمی را به چشم شغل بهش نگاه نکردم و واقعیتش هم اینه معلمی درآمد آنچنانی نداره که بخوای

برای منفعتش معلم بشی. ولی چون بهش علاقه داشتیم و از این کار لذت می‌برم پس اکثر اوقات با حوصله سعی کردم به دانش‌آموزان درس بدم."

هر معلمی باید در درجه اول به این شغل شریف علاقه‌مند باشد و نسبت به آن عشق بورزد. در این صورت، تمامی مشکلات و چالش‌های مربوط به این حرفه به آسانی حل شده و مانعی بر سر راه او نخواهد بود. در غیر این صورت، معلم قادر نخواهد بود به راحتی از پس مشکلات و محدودیت‌های پیش‌رو برآید.

زمانی که معلم از تدریس خود لذت می‌برد و به درسی که ارائه می‌دهد اعتقاد دارد، شاگردان نیز از حضور در کلاس لذت می‌برند. به طور کلی، علاقه‌مندی معلم به درس باعث می‌شود که با صبر و حوصله با دانش‌آموزان رفتار کند. اما اگر این علاقه کاهش یابد یا کاملاً از بین برود، معلم ممکن است با تندخویی و رفتار نامناسب نسبت به دانش‌آموزان برخورد کند که این امر بازخورد منفی به همراه خواهد داشت.

۲. تواضع و فروتنی

تواضع و فروتنی از دیگر زیرمضمون‌های ویژگی عاطفی معلمان صبور از نظر مصاحبه‌شوندگان است. همانطور یکی از مصاحبه‌شونده‌ها (شماره ۱۹) بیان نمود: "من همیشه تمام تلاش خود را در خصوص تربیت و آموزش دانش‌آموز به کار می‌برم. در این خصوص با وجود مشقت‌های بسیار در زندگی شخصی خود از هیچ تلاشی دریغ نکردم."

یکی از ویژگی‌های معلم صبور و نمونه، تواضع و فروتنی است؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان بتوانند مشکلات درسی و غیردرسی خود را به راحتی با معلم در میان بگذارند و هم از نظر علمی بهره‌مند شوند و هم درس‌های زندگی بیاموزند. معلم باید با تواضع و فروتنی با دانش‌آموزان رفتار کند و از رفتار متکبرانه پرهیز نماید. هیچ‌گاه نباید علم و دانش ما باعث ایجاد چنین رفتارهایی شود. همان‌طور که سقراط می‌گوید: «من فقط یک چیز می‌دانم و آن این است که هیچ‌چیز نمی‌دانم.» این نوع برخورد، باعث می‌شود شاگردان احساس راحتی کنند و ارتباط بیشتری با معلم برقرار کنند که بهترین فرصت برای تأثیرگذاری عمیق بر دل آن‌هاست. البته باید مراقب بود که این تواضع، به کاهش اعتماد به نفس معلم منجر نشود؛ یعنی نباید خود را کمتر از آنچه هستیم نشان دهیم.

۳. رعایت انصاف در ارتباط با شاگردان

از نظر مصاحبه‌شوندگان، رعایت انصاف در ارتباط با شاگردان یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم ویژگی عاطفی معلمان صبور به شمار می‌رود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ بیان کرد: "همیشه وقتی توی مدرسه‌ها تدریس می‌کردم، چه توی مناطق پایین شهر باشه چه توی مناطق بالا شهر که شرایطشون بهتره، سعی کردم همه رو با به چشم ببینم و فرقی بینشون ندارم، با همه به جور رفتار کردم." رعایت انصاف و عدالت در برخورد با شاگردان بسیار اهمیت دارد. اگر معلم به برخی شاگردان بیش از حد اهمیت بدهد یا در مواجهه با خطاهای دانش‌آموزان انصاف را رعایت نکند، این موضوع باعث ایجاد بدبینی در بین دانش‌آموزان شده و مانع نفوذ معلم در دل آن‌ها می‌شود. توجه معلم به دانش‌آموزان می‌تواند عادلانه یا ناعادلانه باشد؛ وقتی برخی دانش‌آموزان به دلایل مختلف بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرند و این توجه بیشتر بر اساس ویژگی‌ها و داشته‌های آن‌ها باشد، در دانش‌آموزان دیگر احساس بی‌عدالتی شکل می‌گیرد.

جدول ۴

مضمون چهارم: ویژگی عاطفی معلم صبور

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانه‌گر	کدهای مصاحبه‌شوندگان
ثبات عاطفی	مدیریت هیجانات / یکنواخت بودن در رفتارهای هیجانی	P1, P2, P7, P16, P19, P20, P22	
ویژگی عاطفی معلم صبور	تواضع و فروتنی	خود را برتر ندانستن / دوری از تکبر / نپذیرفتن حرف ناپسند	P2, P4, P9, P12, P16, P19, P20

رعایت انصاف در
ارتباط با شاگردان
خود خواه نبودن / تبعیض قائل نشدن
P7, P8, P10, P13, P15, P17, P21

مضمون پنجم: خویشتنداری در آموزش

۱. سعه صدر

از نظر مصاحبه‌شوندگان، سعه‌صدر یکی از زیرمضمون‌های خویشتنداری در آموزش معلمان صبور به‌شمار می‌آید. همان‌طور که مصاحبه‌شونده شماره ۴ در این زمینه بیان داشت: "با وجود مشکلاتی که توی مدرسه‌ها هست، مخصوصاً توی مناطق ضعیف‌تر که امکانات رفاهی خیلی کم دارن، همیشه سعی کردم صبور باشم و این مشکلات رو تحمل کنم و ندارم روی روش و مدل تدریس تأثیر بنداره."

معلمی در حقیقت نوعی رسالت برای تعلیم و تربیت است؛ رسالتی که شرط موفقیت آن، تحمل و بردباری است. موسی بن عمران هنگام تبلیغ رسالت خود، به دلیل وجود موانع بزرگ همچون فرعون، از خداوند بزرگ درخواست شرح صدر نمود و گفت: «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي؛ خداوندا، سینه‌ام را گشاده گردان.» (طه: ۲۰).

امام صابران، حضرت علی علیه‌السلام، سعه صدر را ابزار مهم رهبری و هدایت جامعه می‌داند و می‌فرماید: «أَلَّهُ الرِّيَاسَةَ سِعَةُ الصَّدْرِ.»

۲. وارستگی و اخلاص

وارستگی و اخلاص، از دیگر زیرمضمون‌های خویشتنداری در آموزش معلمان صبور محسوب می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ در این باره بیان کرد: "خیلیا به من گفتن چطور می‌تونن این قدر با آرامی و با حوصله با دانش‌آموز رفتار کنی؟ در حالی که ما به بچه تو خونه امونمون رو بریده. من در جواب این سؤال فقط می‌تونستم بگم چون این کار و حرفه‌ی منه و وظیفه‌ی من چنین برخوردی با بچه‌ها هست. اگر برعکس باشه حتی خود من هم نمیتونم خیلی دوام داشته باشم چون آدم از نظر روانی بهم می‌ریزه."

معلم فردی است که همواره باید احساس نیاز به یادگیری و فراگیری مطالب جدید را داشته باشد. از آنجا که نظر او برای شاگردان اهمیت زیادی دارد، ارزشیابی معلم باید به‌صورت منصفانه انجام شود تا از ایجاد آثار مخرب جلوگیری گردد. همچنین، قدرت بیان خوب یکی دیگر از ویژگی‌های مهم معلم است؛ چرا که مشاهده شده بسیاری از افراد با وجود داشتن سواد و آگاهی، در انتقال مفاهیم و تفهیم مطالب به دیگران توانایی کافی ندارند. بنابراین، معلم باید خودارزیابی داشته باشد و فعالیت‌های آموزشی خود را به‌طور مستمر ارزیابی کند. این امر چندان دشوار نخواهد بود؛ زیرا معلم باید مطالعات به‌روزی داشته باشد، اهل تحقیق و پژوهش باشد، ارتباط علمی خود را با مراکز دانشگاهی کشور حفظ کند و مهارت اندیشیدن را نیز بیاموزد. از نظر اخلاقی نیز، معلم باید دارای فضائل اخلاقی باشد، چرا که بخش مهمی از شخصیت و زندگی فرزندان کشور به وسیله او شکل می‌گیرد.

۳. عزت نفس

از دیگر زیرمضمون‌های خویشتنداری در آموزش یک معلم صبور، عزت نفس اوست که از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان مورد بررسی قرار گرفت. مصاحبه‌شونده شماره ۷ در این باره بیان داشت: "من همیشه تو تدریس تلاش کردم نظر دانش‌آموزام رو ببرسم و براشون ارزش قائل بشم، با حوصله به حرفاشون گوش کنم. بعضی وقتا هم نظراتشون رو تو روش تدریس یا حتی بیرون رفتن تو فضای باز اجرا کردم. حتی اگه دانش‌آموز دوره ابتدایی باشه، وقتی نظرش رو قبول کنی، هیچ‌وقت احساس کوچیکی نمی‌کنی." Bandura & Wessels (1977) معتقد است که احساس عمیق عزت نفس، دستاوردهای انسانی و رفاه شخصیتی را از جهات مختلفی بهبود می‌بخشد، از جمله توانایی کنترل استرس.

۴. روحیه نقدپذیری

از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، یکی دیگر از زیرمضمون‌های خویش‌تنداری در آموزش معلم صبور، برخورداری از روحیه نقدپذیری است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ بیان داشت که: "در طول ساعت کلاسی همیشه از دانش‌آموزان خواستم من رو نقد کنن و با صبر و حوصله بهشون گوش کردم. دلیل این کارم اینه که می‌خوام این بچه‌ها بدون ترس بتوانن نظرات خودشونو ابراز کنن تا در آینده مشکل انتقاد نداشته باشن. حتی روزی کارهای هم شدن بتوانن اون نقدی که بهشون می‌شه را اگر سازنده هست که قبول کنن."

نقدپذیری یعنی پذیرش نقد دیگران درباره عملکرد ما؛ البته به‌طور طبیعی، نقد کردن و انتقاد از عملکرد دیگران هم آسان است و هم ساده؛ آسان، زیرا موضوع آن "دیگری" است، و ساده، چون از جایگاه یک ناظر بیرونی به عملکرد دیگران می‌نگریم. باید توجه داشت که مهارت نقدپذیری، همانند هر مهارت دیگری، نیازمند تکرار و تمرین است تا به یک عادت تبدیل شود. اگر کودکان از دوران مدرسه با نقدپذیری آشنا شوند و بیاموزند که نقد را بشنوند و در صورت لزوم با پوزش‌خواهی، رفتار خود را اصلاح کنند، در آینده و در جامعه با چالش‌های کمتری روبه‌رو خواهند شد.

نکته‌ای که نباید در مسئله‌ی نقدپذیری نادیده گرفته شود، آن است که نقدپذیری باید در چارچوب معیارها و شاخص‌های پذیرفته‌شده‌ی عرفی، شرعی و عقلی صورت گیرد. به این معنا که اگر فردی مورد انتقاد قرار می‌گیرد، لازم است بررسی شود که آیا نقد مطرح‌شده بر اساس اصول و شاخص‌های معقول و مقبول اجتماعی بیان شده است یا خیر. اگر نقد خارج از چارچوب معیارهای شناخته‌شده و پذیرفته‌شده‌ی جامعه باشد، لازم است ضمن نقد متقابل آن شاخص‌ها و تبیین دلایل عدم پذیرش نقد از سوی مخاطب، زمینه‌ی درک بهتر و عبور او از نقدهای نامقبول و نامعقول فراهم شود.

جدول ۵

مضمون پنجم: خویش‌تنداری در آموزش

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانه‌گر	کدهای مصاحبه
خویش‌تنداری در آموزش	سعه صدر	تحمل مشکلات/ بردباری/ تحمل دیگران	P3, P4, P9, P16, P20
	وارستگی و اخلاص	تعصب به حرفه و شغل/ پرهیز از نفرین در برابر مشکلات	P2, P8, P11, P13, P16, P18, P21
	عزت نفس	اهمیت دادن به فکر و اندیشه دانش‌آموزان	P5, P7, P11, P14, P17, P18, P21, P22
	روحیه نقدپذیری	پذیرش نقد دانش‌آموز/ جبهه نگرفتن در مقابل انتقاد/ مثبت انگاشتن نقد دانش‌آموزان	P2, P3, P4, P5, P9, P10, P12, P17, P19

مضمون ششم: صبر در برابر یادگیری مفهوم دشوار

۱. ارتقاء یادگیری دانش‌آموزان

با توجه به نظرات مصاحبه‌شوندگان، یکی از زیرمضمون‌های صبر در برابر یادگیری مفاهیم دشوار، تلاش برای ارتقای یادگیری دانش‌آموزان است. در همین زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۳ اظهار داشت: "وقتی معلمی باحوصله و صبر به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد این خود موجب توجه بیشتر آنها به کلاس درس شده و مسلماً خروجی بهتری نیز خواهد داشت. من این رو با توجه به تجربه چندین ساله توی مدارس بهش رسیدم."

برقراری ارتباط مثبت و عاطفی میان کودکان دبستانی و معلم، امری ضروری است. واقعیت این است که نگاه دانش‌آموزان به معلم، یکسان و یکنواخت نیست؛ برخی از کودکان ممکن است احساس منفی نسبت به معلم داشته باشند، برخی دیگر او را صرفاً یک بزرگ‌تر و ناظر بدانند، و گروهی نیز او را دوست داشته و شخصیتی خوشایند و قابل احترام تلقی کنند. به عبارتی، به تعداد دانش‌آموزان، برداشتها و نگرش‌های گوناگونی نسبت به معلم وجود دارد.

از این‌رو، معلم باید آگاه باشد که هنگام ورود به کلاس، با طیفی از نگاه‌ها و انتظارات متفاوت مواجه است. در این میان، برخی معلمان بر اساس خواسته‌ها و سلايق شخصی خود رفتار کرده و سعی در تحمیل خود به شاگردان دارند، در حالی که گروهی دیگر، بر پایه محبت، دوستی و درک متقابل، تعامل با دانش‌آموزان را آغاز می‌کنند.

رفتار مطلوب آن است که معلم با اعتمادبه‌نفس، اقتدار همراه با عطوفت، و صبوری وارد کلاس شود. معلمان صبور، از طریق آرامش و حوصله‌ای که در برخورد با دانش‌آموزان نشان می‌دهند، همان آرامش را به فضای کلاس منتقل می‌کنند. این نوع ارتباط، موجب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به معلم و فرایند تدریس می‌شود و در نهایت، به ارتقای سطح یادگیری آنان منجر خواهد شد.

۲. بهبود بخشی آموزش

از نظر مصاحبه‌شوندگان، بهبود کیفیت آموزش به دانش‌آموزان یکی دیگر از زیرمضمون‌های «صبر در برابر یادگیری مفاهیم دشوار» به شمار می‌رود. در همین زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۲۱ اظهار داشت: "به نظر من وقتی به معلم توی کلاس با روی خوش با بچه‌ها صحبت می‌کنه، باهاشون تبادل نظر داره، ارزشون سؤال می‌پرسه و اشکالاتشون رو با حوصله بررسی می‌کنه، یعنی واقعاً صبور و بردباره. همین ویژگی باعث می‌شه توی زمان آموزش، ضعف‌های بچه‌ها بهتر برطرف بشه."

۳. بالا رفتن اعتماد به نفس دانش‌آموز

بر اساس نظر تعدادی از مصاحبه‌شوندگان، یکی دیگر از زیرمضمون‌های صبر در برابر یادگیری مفاهیم دشوار، افزایش اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان است. در همین زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ اظهار داشت: "یک معلم دارای خصلت صبوری به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد نظرات خودشان را ابراز کنند. خود در نقش راهنما فعالیت دارند که این امر موجب افزایش اعتماد به نفس این دانش‌آموزان می‌شود."

معلمان، مهره‌های کلیدی در نظام آموزش و پرورش هستند و پس از خانواده، بیشترین تأثیر را بر شخصیت و وضعیت روحی کودکان دارند. تقریباً یک‌سوم زمان کودکان در کلاس سپری می‌شود؛ از این‌رو، معلم نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به روحیه و شخصیت آنان ایفا می‌کند و نمی‌توان تأثیر او را در بهداشت روانی کودکان نادیده گرفت. بنابراین، معلم باید وظیفه خود را به‌خوبی انجام دهد، چرا که غفلت از این نقش می‌تواند به کودکان آسیب برساند؛ امری که تنها با صبوری و حوصله بیشتر معلم امکان‌پذیر خواهد بود.

۴. بالا بردن عملکرد تحصیلی دانش‌آموز

از نظر مصاحبه‌شوندگان، ارتقاء عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌تواند نتیجه‌ی صبر در برابر یادگیری مفاهیم دشوار باشد. در این رابطه، مصاحبه‌شونده شماره ۹ بیان داشت: "یه معلم توی کلاس از هر نظر می‌تونه به دانش‌آموز کمک کنه؛ چه از نظر رفتاری، چه روانی و آموزشی. این موضوع بستگی داره به اینکه معلم چقدر با بچه‌ها ارتباط برقرار کنه. خود من هم وقتی این شغل رو قبول کردم، وظیفه خودم می‌دونم که از همه لحاظ با بچه‌ها کار کنم، هم از لحاظ اخلاقی و هم آموزشی."

جدول ۶

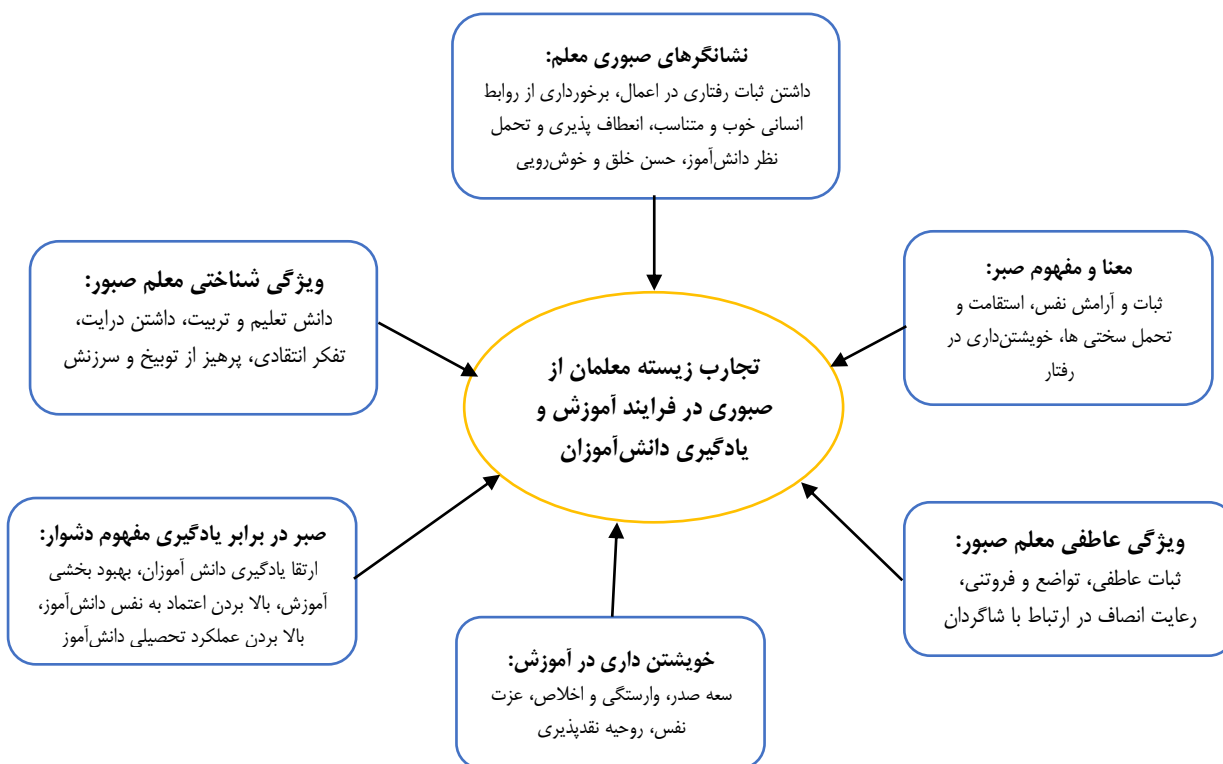
مضمون ششم: صبر در برابر یادگیری مفهوم دشوار

مضمون اصلی	مضامین فرعی	نشانه‌گر	کدهای مصاحبه
	ارتقاء یادگیری دانش آموزان	ارتقای سطح علمی دانش‌آموزان / افزایش مهارت‌های آموزشی دانش‌آموزان	P3, P6, P7, P10, P12, P19, P20
صبر در برابر یادگیری مفهوم دشوار	بهبود آموزش	بررسی و برطرف کردن ضعف‌ها / رفع اشکالات آموزشی	P6, P8, P11, P16, P17, P20, P21
	بالا رفتن اعتماد به نفس دانش آموز	خودشکوفایی شدن / امید به آینده پیش رو	P1, P3, P9, P13, P18, P15, P18 P19, P22
	بالا بردن عملکرد تحصیلی دانش آموز	بهبود وضعیت تحصیلی / بهبود فرایند یادگیری دانش آموز	P3, P6, P9, P13, P14, P22

مدل مفهومی تجارب زیسته معلمان از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان در شکل ۱ به نمایش گذاشته است.

شکل ۱

مدل مفهومی تجارب زیسته معلمان از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، پدیدارشناسی تجارب زیسته معلمان دوره ابتدایی شهر اهواز از صبوری در فرایند آموزش و یادگیری دانش‌آموزان بود. از نظر معلمان نشانه‌گرهای صبوری زیرمضمون‌هایی چون داشتن ثبات رفتاری در اعمال، برخورداری از روابط

انسانی خوب و متناسب، انعطاف‌پذیری و تحمل نظر دانش‌آموز، حسن خلق و گشاده‌رویی را شامل می‌شود. معلمان صبور ویژگی‌هایی دارند که در سه حوزه شناختی (مانند دانش تعلیم و تربیت، درایت، تفکر انتقادی و پیرهیز از توییح و سرزنش)، عاطفی (مانند ثبات عاطفی، تواضع و فروتنی و رعایت انصاف در ارتباط با شاگردان) و خویشتن‌داری در آموزش (شامل سعه صدر، وارستگی، عزت نفس و روحیه نقدپذیری) دسته‌بندی می‌شود.

در تحقیقی که توسط Osguthorpe (2008) داده، به این نتیجه رسیده است که رابطه مستقیمی بین گرایش‌های اخلاقی معلم و توسعه اخلاقی دانش‌آموزان وجود دارد؛ بنابراین، ضروری است معلمی دارای منش و شخصیت اخلاقی خوب باشد. اهمیت این موضوع از سه جهت است: اول، تربیت دانش‌آموزانی با منش نیک مستلزم وجود معلمان اخلاق‌مدار است؛ دوم، فرض بر این است که کودکان صفات خوب یا بد را از معلمان خود می‌آموزند؛ و سوم، جامعه به معلمانی نیاز دارد که نماد و نمایشگر صفات اخلاقی مطلوب باشند. معلمان به عنوان نمونه‌هایی از فضیلت‌ها، نقش مهمی در شکل‌دادن به صفات شخصیتی دانش‌آموزان دارند و دانش‌آموزان نیز این صفات را از معلمان خود انتخاب و کسب می‌کنند. علاوه بر این، معلمان به صورت آگاهانه یا ناآگاهانه، انتقال‌دهنده صفات خوب هستند که این انتقال مستلزم برقراری ارتباطی مؤثر است. از سوی دیگر، معلمان باید برای آموزش اخلاق برنامه‌ریزی کنند، اما این برنامه‌ریزی زمانی مؤثر خواهد بود که خود معلمان دارای اخلاق و صفات نیک باشند؛ زیرا بی‌معنی است که معلمی بگوید «آنچه من می‌گویم را انجام دهید»، ولی خود آن رفتار را نداشته باشد. به عبارتی، اخلاق باید آموخته شود، نه صرفاً گرفته شود. اگر فرض کنیم که معلمی با منش خوب رابطه مستقیمی با توسعه اخلاق در دانش‌آموزان ندارد، باز هم نمی‌توان از اهمیت وجود معلمان اخلاق‌مدار غافل شد، زیرا بسیاری از معلمان از طریق اخلاق، فرایند تدریس خود را به نحو مؤثری انجام می‌دهند.

تمایز مهمی بین تدریس اخلاق و آموزش اخلاق وجود دارد که به توسعه اخلاق منجر می‌شود؛ در حالی که محتوای آموزش‌های اخلاقی، اساس معلم خوب بودن است، محتوای دروس مانند ریاضی، علوم اجتماعی و زبان متفاوت است. معلم نمی‌تواند نسبت به اخلاق و رفتار خود بی‌تفاوت باشد، زیرا مسئولیتی فراتر از خود دارد و مسئولیت تربیت تعدادی انسان معصوم را بر عهده گرفته است. پژوهشگر معتقد است ویژگی‌های صبوری معلم به صورت ناخودآگاه در داخل و خارج کلاس، تأثیرات مثبت و منفی بر دانش‌آموزان دارد. برای داشتن معلمان صبور، باید افرادی با اخلاق و صفات نیک انتخاب کنیم؛ چرا که پرورش ویژگی‌های اخلاقی پس از استخدام، کاری دشوار و زمان‌بر است. معلم صبور به طور متوسط باید این ویژگی‌ها را دارا باشد، اگرچه برخی از آن‌ها اهمیت بیشتری دارند و برخی کمتر.

در پاسخ به این سؤال که صبوری معلمان در آموزش دانش‌آموزان چه نقشی دارد، با توجه به نظرات مصاحبه‌شوندگان، مضمون اصلی «صبر در برابر یادگیری مفهوم دشوار» شناسایی شد که شامل زیرمضمون‌هایی چون ارتقاء یادگیری دانش‌آموزان، بهبود کیفیت آموزش، افزایش اعتماد به نفس و ارتقای عملکرد تحصیلی آنان می‌باشد. نتایج این پژوهش تا حدی با یافته‌های (Khormaei & et al., 2023; Khormaei & et al., 2014; Zare & Farmani, 2017; Vojdani & Aghaei, 2017;) (Alan & Ertac, 2018) همسو است. به عنوان مثال، Zare & Farmani (2017) نشان دادند که مؤلفه‌های صبر با واسطه انعطاف‌پذیری شناختی نقش مهمی در پیش‌بینی رویکردهای یادگیری دارند. همچنین، Vojdani & Aghaei (2017) گزارش کردند که صبر از طریق سه مسیر: تأمین بهداشت و سلامت روانی پایه، تقویت رفتار سنجیده عمومی و ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای در تدریس و تربیت، مربیان دینی را در انجام مسئولیت‌هایشان یاری می‌کند.

از بررسی نتایج پژوهش، چنین بر می‌آید که وجود معلمانی توانمند، با انگیزه و برخوردار از صبر و بردباری و حوصله موجب ارتقای یادگیری، بهبود عملکرد تحصیلی و افزایش اعتماد به نفس دانش‌آموزان می‌شود. بررسی نتایج پژوهش نشان می‌دهد که وجود معلمان توانمند، با انگیزه و برخوردار از صبر، بردباری و حوصله، نقش مهمی در ارتقای یادگیری، بهبود عملکرد تحصیلی و افزایش اعتماد به نفس دانش‌آموزان دارد.

از نظر معلمان، صبوری از ویژگی‌های اساسی معلم خوب است که به ویژه در مواجهه با تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان خود

را بیشتر نشان می‌دهد. به گفته (Taylor (2018)، معلم باید هر دانش‌آموز را به عنوان فردی با امیدها، رویاها، نقاط قوت و ضعف خاص ببیند و با توجه به استعدادها و علایق متفاوت آن‌ها، رفتار متناسب و ارزشمند داشته باشد. توجه به این تفاوت‌ها مستلزم صبوری و گذشت است. پژوهشگر بر این باور است که ویژگی‌های شخصیتی معلم جدا از ویژگی‌های علمی او نیست و هر دو مکمل یکدیگرند.

با توجه به نقش برجسته صبوری معلمان در فرایند آموزش، رعایت ویژگی‌های اخلاقی توسط معلمان تضمین‌کننده سلامت یاددهی و یادگیری در مدارس است. معلمان با پایبندی به ضوابط و ارزش‌های اخلاقی و ارتقای سطح این ویژگی‌ها مانند صبوری و بردباری در تعامل با دانش‌آموزان، به ارائه تدریس با کیفیت و اثربخش‌تر کمک می‌کنند و در نتیجه حقوق دانش‌آموزان در بهره‌مندی از بهترین آموزش‌ها حفظ می‌شود. معلم باید تلاش کند با رفتار صحیح و هماهنگ با گفتار خود، اعتبار خود را نزد دانش‌آموزان افزایش دهد؛ زیرا هنگامی که دانش‌آموز معلم را به عنوان شخصیتی معتبر و مورد احترام بپذیرد، با دقت گفته‌های او را می‌شنود، می‌پذیرد و در رفتار خود به کار می‌بندد و حتی رفتار معلم را الگویی برای رفتار خود قرار می‌دهد.

References

- Alan, S., & Ertac, S. (2018). Fostering patience in the classroom: Results from randomized educational intervention. *Journal of Political Economy*, 126(5), 1865-1911. <https://doi.org/10.1086/699007>
- Ayenalem, K. A., Abate, S. G., Ayalew, H. R., & Mengesha, J. A. (2022). Secondary school teachers' code of ethics in Ethiopia: Implications for policy and practice. *Heliyon*, 8(10), e10885. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10885>
- Bandura, A., & Wessels, S. (1997). *Self-efficacy* (pp. 4-6). Cambridge University Press.
- Dai, X., & Fishbach, A. (2013). When waiting to choose increases patience. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 121(2), 256–266. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2013.01.007>
- Farmani, A., Khormaei, F., & Banshi, F. (2014). Investigating the role of patience components in predicting students' mental health. In *Proceedings of the National Conference on Quran, Health and Lifestyle*. Fasa University of Medical Sciences, Fasa, Iran. [In Persian]
- Ghorbankhani, M., & Salehi, K. (2016). Representation of the challenges of virtual education in the Iranian higher education system. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 7(2), 123–148. [In Persian]
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. Sage Publications.
- Haji Babaei, H.; Mir Azimi, H., Masuri, E. (2023). Educational aspects and requirements of the document on the development of education in the Islamic Republic of Iran. *Educational and School Studies*, 12(3), 37-63. doi: 10.48310/pma.2023.3315. [In Persian]
- Karnovsky, S., Gobby, B., & O'Brien, P. (2021). A Foucauldian ethics of positivity in initial teacher education. *Educational Philosophy and Theory*, 54(14), 2504–2519. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.2016390>
- Khormaei, F., Farrokh Taghiabadi, A., & Poursayed, M. (2023). The effectiveness of problem-solving and patience training on students' learning strategies. *Cognitive Strategies in Learning*, 11(21), 21–33. <https://doi.org/10.22084/j.psychogy.2023.27174.2537> [In Persian]

- Khormaei, F., Farmani, A., & Soltani, A. (2014). The role of patience as a moral virtue and personality in predicting students' hopelessness. *Journal of Medical Ethics*, 28, 167–199. [In Persian]
- Osguthorpe, R. D. (2008). On the reasons we want teachers of good disposition and moral character. *Journal of Teacher Education*, 59(4), 288-299.
- Park, N. Y. (2019). *Patience in financial decisions and post-secondary education*. *Finance Research Letters*, 31, 185–194. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.12.003>
- Rosati, A. G., Stevens, J. R., Hare, B., & Hauser, M. D. (2007). The evolutionary origins of human patience: Temporal preferences in chimpanzees, bonobos, and human adults. *Current Biology*, 17(19), 1663–1668. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2007.08.033>Top
- Secretariat of the Supreme Council of Education. (2011). *Theoretical foundations of fundamental change in the formal education system of the Islamic Republic of Iran* (Approved in December 2011). Tehran: Ministry of Education, in cooperation with the Supreme Council of Cultural Revolution. [In Persian]
- Schnitker, S. A. (2012). An examination of patience and well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 7(4), 263–280. <https://doi.org/10.1080/17439760.2012.697185>
- Sokol, M., Rozlutska, G., Shaparenko, K., Hvozdyak, O., & Gorodyska, V. (2021). Tolerance in the communicative culture of modern educational manager. *Propósitos y Representaciones*, 9(SPE3), Article e1170. <https://doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1170>
- Taylor, C. L. (2018). What is a good teacher? Originally published in the KEA Katalyst. Retrieved from www.mcrel.org/.../teacherprepretention/0125
- Valizadeh, E., & Eslami, R. (2023). Application of critical theory in the education policy-making cycle. *Journal of Fundamentals of Education*, 13(1), 73–94. <https://doi.org/10.22067/fedu.2023.81563.1255> [In Persian]
- Vojdani, F., & Aghaei, J. (2017). The role of teacher patience in the process of religious education and strategies for strengthening it. *Ethics Research Journal*, 10(36). [In Persian]
- Zare, H., & Farmani, A. (2017). The role of patience components in predicting learning approaches through the mediation of cognitive flexibility. *Educational Psychology (Psychology and Educational Sciences)*, 13(45), 1–20. [In Persian]